

לפי ה'סלקא דעתין' שר' יוסי סובר שעל המזיק להרחיק א"ע, או כפי המסקנא שדיבר ר"י אליבא דרבנן – אז שייך לומר שאע"פ שסמך ברשות, נחשב קצת כ'מזיק' על מה שיהא בעתיד כאשר הניזק יבוא, אבל אם אין חיוב הרחקה כלל – אינו נחשב כ'מזיק' כל עיקר. (אילת השחר. וכן צידד בחו"א בקיצור – י,ב בסד"ה ובתו').

ובחזון איש הקשה על קושית רעק"א, הלא ודאי ר' יוסי לדבריהם דרבנן קאמר, שהרי שתק לחכמים ולא חלק במשרה וירק. ואם כן, לדבריהם אין הדין גותן שיהא מותר לבעל החרדל לסמוך, גם בהנחה שהדבורים מזיקים לחרדל, אלא שיכול לכוף את בעל הדבורים להרחיק חצי הרחקה והוא ירחיק חצי הרחקה.

'על הניזוק להרחיק את עצמו' – כתבו בתוספות (להלן כב ד"ה לימא. ודלא כרש"י שם בד"ה לימא), שר' יוסי אינו חולק על כל ההרחקות השנויות במשנה, אלא לענין אילן ובור, משרה וירק, כרישין ובצל, וחרדל ודבורים, רק בהם נחלק, אבל שאר הנידונים הרי הם כ'גירי דיליה', לפי שהניזק מתחיל מיד עם הנחתו, ומתמשך והולך. לא כן באלו שהניזק מתחיל רק לאחר זמן. (ולפי זה, גם במשרה וירק צריך הרחקה מועטת, כמו בבור דמתניתין, אלא שלדעת ר' יוסי אין צריך הרחקה גדולה, למניעת הזק הריח לירקות. כן כתב הרי"ף).
ונחלקו ראשונים בגפת וזבל ודומיהן – האם נידונים כ'גירי דיליה' גם כאשר עדיין אין שם דבר הניזוק, או לא. ונפקא מינה – האם לר' יוסי מותר להניח את הגפת לפני שהלה בנה כותל – וע' בשיטות השונות בענין, ב'קונטרס במילי דניזקין' לרעק"א (שו"ת, קנא).

מתוך דברי הרמב"ן והרשב"א (להלן כו. ע"ש) משמע, שאף כי שורת הדין שאין על המזיק להרחיק את עצמו מלבד ב'גירי דיליה', (שהלכה כר' יוסי) – אין ראוי לחסיד להזיק בשום הזק. אבל מן הדין – מותר. ואין להקשות הלא מצוין להשיב אבידה, כל שכן שלא לגרום הפסד וניזק לזולת, והרי אמרו (שבת לא) כל דעלך סני לחברך לא תעביד, זהו כל התורה כולה – לא כי, כיון שאפשר לניזוק להרחיק את עצמו, אין חיוב על חברו, וכדין 'שלו קודם לכל אדם' שנאמר בהשבת אבידה (ע' ב"מ ל:). – עפ"י קובץ שיעורים להלן כב, אות עד).
כתב בשו"ת בית יצחק (ח"מ עח), שבמקום שמצד 'דינא דמלכותא' על המזיק להרחיק את עצמו – הולכים אחר דין זה וחייב הוא להרחיק.

דף יט

'איבעיא להו: וסד בסיד תנן או דילמא או סד בסיד תנן...' – שיטת הרמב"ם (שכנים ט, א) לנקוט למסקנה שצריכים את שניהם, הרחקה וסיד, וכפשטות לשון המשנה. וכן נראית דעת הרי"ף, וכן שיטת הרמ"ה כאן. ואף על פי שדחו בגמרא את הראיה – דיחויא בעלמא הוא. (מגיד משנה).
ואולם הרא"ש כתב שהספק לא נפשט, ועל כן אין לחייבו מספק, ואם עשה אחד מהם – די. ניתן היה לפרש דברי הרא"ש, שאם כבר חפר ללא הרחקה, רק סד בסיד, אין לחייבו, מחמת הספק, לסתום בורו. ואולם בטור (ח"מ קנה) מפורש שכונתו שאף לכתחילה די לו באחד מהם, הרחקה או סיד, שאין מחייבים את שניהם מפני הספק. ואולם יש להוכיח ששיטת הרמב"ם (והשו"ע). נבעיא דלהלן כ) בכל ספקות של הרחקה וניזקין, שלכתחילה אסור למזיק לעשות מעשה עד שיצא מן הספק. ואף לשיטת הרא"ש, שבספק אינו מרחיק – זה דוקא בספק בעיקר הדבר, אם הוא מזיק אם לאו, אבל כשודאי הוא 'מזיק', ויש ספק אם הוא קדם ועשה ברשות או חברו קדם – בספק כגון זה, מודה הרא"ש שאסור. כן מוכח מדברי הרא"ש שהחמיר בספק דלהלן (כ) ב'כיבד וריבץ לאוצר'. (עפ"י בית

הלוי ח"ב מו. וכבר חילק כן הגרעק"א בתשובה קנא. ונקט שם לעיקר שכשהספק בעיקר שם 'מוזיק' – מותר לו לסמוך. וע"ע ב'נתיבות המשפט' קנו סק"ה, וב'אמת ליעקב' להלן כ וביתר ספרי רבותינו ראשי הישיבות). הגר"א (בחו"מ קנה, ג) באר את מחלוקת הראשונים, שלדעת הרמב"ם כל ספק בהרחקת נזיקין נידון כספק איסור, שהרי אסור מן התורה להזיק, ולכך חייב להרחיק לכתחילה. ולדעת הרא"ש נידון כספק ממוני. וכי האי גוונא נחלקו בענין ספק אבידה וכיו"ב. וע"ע בחדושי ר' אריה לייב מאלין (ח"א צו) שהוכיח, שמלבד הענין האיסורי שיש בדין הרחקת נזיקין, יש גם זכות ממונית של השכן להרחקה. אלא שחקר שם אם תחילת הדין הוא חיוב, וממנו נובעת הזכות הממונית, או להפך, כתוצאה מנתינת זכות הרחקה לשני, נעשה זה בגדר 'מוזיק'.

(ע"ב) 'אמר רבה בר בר חנה: מותר לאדם להשתין מים בצד כותלו של חברו, דכתיב 'זהכרתי לאחאב משתיין בקיר ועצור ועזוב מישראל'. והא אנן תנן...' – נראה שרבה בר בר חנה התיר אף בקרקע של חברו, משום צורך הבריות, כדריהט קרא. (חזון איש יג, טו. ולמסקנא דאיתותב רב"ח ולא הותר סמוך לכותל, ואין הפסוק מדבר באדם אלא בכלב, אין מקור להתיר זה ברשות חברו. ואולם מותר הדבר להולך בדרך להיפנות מאחורי הגדר, בשדה חברו, מתנאי יהושע – ספ"ו דב"ק; רמב"ם נזקי ממון ה, ג).

'המבריך את הגפן...' – 'ע' רש"י. וס"ל דאף בגפן יחידי מקדש את הזרעים הוא מדרבנן ומשום גזירת הרכבה, אבל מדאורייתא אין כלאי הכרם בגפן יחידי. וכן שיטת כמה ראשונים. וכן מוכח לכאורה מעורכי המלחמה שהמשה אילנות, אפילו לא גפנים, קרויים כרם, וגפן אחת, או אפילו ד', אינן קרויות כרם. וע' שבת פ"ח: דכרם הוא לשון כנוס, וזה לא שייך בגפן א' כמובן. והרמב"ן בר"ה י'. נקט דגם בגפן יחידי כלאי הכרם דאורייתא, ומכח זה דחה את דברי השאילתות, אבל לשיטת רש"י אין קושיא על השאילתות'. (מהגר"א נבנצל שליט"א).

'במי פירות' – ע' תוס'. ונ' דר"ח פירש כן משום דרקינים שבמנחה הם בשמן. וע' רש"י מנחות (ל"א. ד"ה אלא) דאיכא מאן דאמר דשמן אינו משקה, ואם כן שפיר פי' ר"ח. ותוס' אולי לשיטתם שם (ד"ה אימא) דפירשו באופן אחר'. (מהגר"א נבנצל שליט"א)

דף כ

הערות; ראשי פרקים לעיון; ציונים

'... ועובד כוכבים שישב בחלון...' – ואף על פי שחכמים עשאו כזבים לכל דבריהם, נמצא שהם טמאים מדרבנן – חוצצים הם בפני הטומאה, לפי שאינם טמאים מדאורייתא. – כן כתב הר"ש משאנץ (אהלות יג, ה), והוכיח לכל דבר שאינו טמא אלא מדרבנן, שהוא חוצץ בפני הטומאה. (מלבד בדברים שחכמים גזרו בהם טומאה מפאת חשש טומאה גמורה, שכיון שגזרו לחוש לספק שמא נטמא מן התורה, והרי אם נטמא אינו חוצץ – הרי זה נידון כדבר הטמא מדאורייתא ואינו חוצץ. כן כתב שם הר"ש לענין חררת עם הארץ (בהגיגה כב:). וכן כתב בשו"ת דובב מישרים (ח"ג ב) לענין עפר בית הפרס, שאינו חוצץ. (וכבר העיר משם הרמב"ן בסוגיין, ותיירץ ששם הוא ספיקא דאורייתא. ותימא שלא העיר בדומ"ב כלל מדברי הרמב"ן והר"ש. ובדובב מישרים שם כתב יסוד זה ככלל לכמה ענינים, שאיסור הנובע מחמת ספק דאורייתא חמור מאיסור ודאי דרבנן. וע' בזה בחדושי הגר"ר בענגיס יב, ה; אחיעזר ח"ג פג, ג).